

РЕГІОНАЛІСТИКА

REGIONALISTICA
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

* регіоналістика * ужгород * № 1 / 2011 * regionalistica * uzhhorod *

ПРЕЗЕНТАЦІЯ: *Науково-дослідний інститут політичної регіоналістики*

PRESENTATION: *The Scientific and Research Institute of The Political Regionalistics*

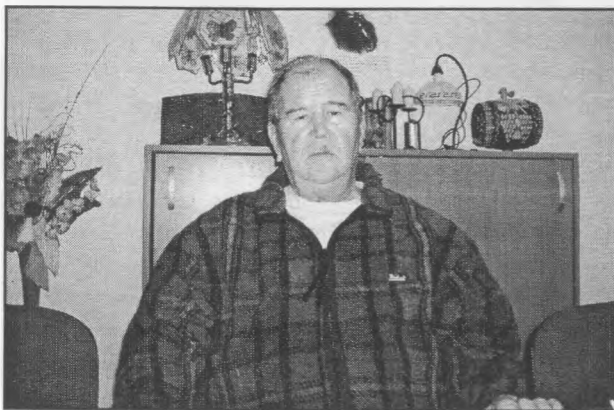
ТЕМА ВИПУСКУ: *Етнополітична реальність регіонального розвитку*

THEME OF THE VOLUME: *The ethnopolitical reality of the regional development*

Значну увагу повітовий філіал СУР приділяє вшануванню відомих діячів українського народу. В місті Сату Марє відкрита меморіальна дошка україномовному письменнику Івану Федьку (1938 – 1979), а при вході до бюро філіалу СУР – меморіальна дошка на честь колишнього голови СУР, відомого письменника Степана Ткачука (1936 – 2005). 1 липня 2009 року відбулось урочисте відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку. На цьому зібранні були присутні багаточисельні делегації з України.

Отже, можна констатувати, що на сучасному етапі Сату Марє є перспективним регіоном в соціально-економічному та культурному житті Румунії. Це специфічний мультикультурний ареал, в якому присутні культурні елементи угорців, німців, ромів, українців, словаків. І, що найважливіше, це регіон, в якому будь-який громадянин, не залежно від етнічного походження або конфесійної приналежності, має всі умови для самоствердження в різних сферах життєдіяльності.

1. Andrei Bogdan, Maria Călinescu, *Județul Satu Mare*, Ed. Academiei RSR, Institutul de Geografie, București 1976, p. 7 – 8.
2. Arhivele Naționale – Direcția Județeană Satu Mare (A.N.-D.J.SM), *fond Prefectura Județului Satu Mare*, dosar nr. 55/1940, f. 59.
3. Ciubotă Viorel, Dulgău Bujor, Marinescu Vasil Sergiu, Radosav Doru, *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848 – 1918*, DGAS, București, 1989, doc. nr. 338, p. 468 – 470.
4. Claudiu Porumbăcean, *Introducere în științele politice*, Ed. «Vasile Goldiș» University Press, Arad, 2009, p. 112 – 134.
5. Doru Radosav, Vasile Savinescu, *Județele patriei. Satu Mare monografie*, Ed. Sport – turism, București 1980, p. 11.
6. *În serviciul patriei. Dare de seamă asupra realizărilor îndeplinite în județul Satu Mare. 1933 – 1937*, Prefectura Satu Mare, 1937, p. 17 – 29.
7. Зан М. Актуальне інтерв'ю з головою філії Союзу українців Румунії в Сату Марє Михайлом Мачокою / Михайло Зан // Український вісник. – 2010. – № 1-2 (січень). – С. 8 – 9.

Михайло Мачока в кабінеті засідань повітового філіалу СУР в місті Сату Марє

Ірина Люба ГОРВАТ,
доктор
філософії,
науковий
співробітник
Музею Історії
(Сату Марє,
Румунія)

Михайло ЗАН,
доктор філософії,
доцент кафедри
політології
Ужгородського
національного
університету, с.н.с.
НДІ політичної
регіоналістики
(Ужгород, Україна)

МИНУЛЕ ТА СУЧАСНЕ ПОВІТУ МАРАМУРЕШ (РУМУНІЯ)

Iryna Liuba Horvat, Mykhailo ZAN.
The past and modernity of Povite
Maramuresh (Romania)

Irina Liuba HORVAT, Mykhailo ZAN.
Trecutul și prezentul județului Maramureș
(România)

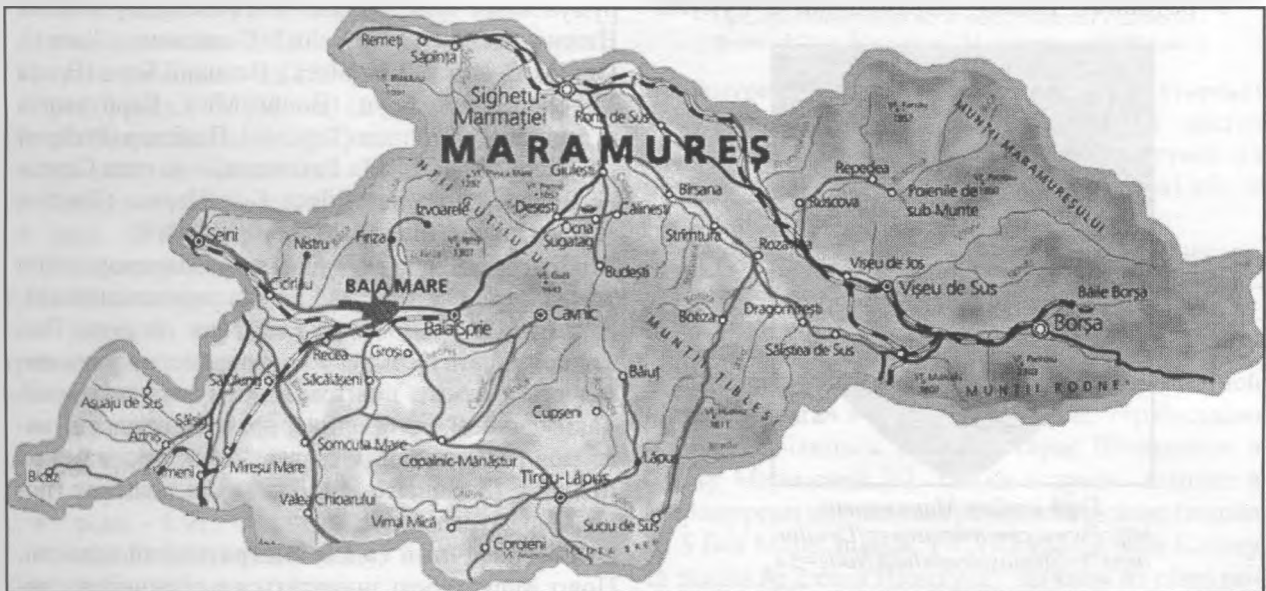
În articol autorii prezintă aspectele istorice ale dezvoltării și stadiul actual al vieții sociale din județul Maramureș. Se pune accent pe evoluția Maramureșului istoric, pe împărțirea acestuia la începutul secolului XX în două părți: partea românească și partea ucraineană. Sunt prezentate structura profesională și etnică a populației din regiune conform recensământului din 2002. Este menționată și situația politică din Maramureș în perioada actuală. O atenție deosebită i se acordă minorității conlocuitoare ucrainene care trăiește compact în comunele și satele din Maramureș.

Умови гірської місцевості спричинили своєрідну географічну та соціокультурну замкнутість, де етнічні традиції й понині продовжують грати важливу роль в громадському житті цього регіону Румунії. Саме марамороський край гармонійно поєднав історичні долі румунського, угорського, українського, єврейського, німецького та ромського етносів. Завдяки багатій культурній спадщині Марамуреш сьогодні є одним із найпривабливіших у туристичній галузі регіонів Румунії.

Етимологія назви регіону. Ще на початку ХХ століття відомий дослідник Іон Мігалі де Апша твердив, що назва «Мараморош» ймовірно походить від назви річки Мара, яка впадає в Ізу, при

Мараморош розглядається як заселений великою кількістю русинів. Втім і сам дослідник говорить про цю версію як гіпотетичну. Це ж стосується й обґрунтування назви краю від народних вірувань у «мару» яка «водить», опісля чого «морить» чоловіка [17, с. 124 – 125].

Історичні відомості. Як свідчать археологічні дослідження, сліди присутності людини в регіоні відомі ще з часів палеоліту. В письмових документах назва «Мараморош» вперше фіксується у 1199 році в контексті згадки про мисливський полювання за участі угорського короля Емеріха. Тривалий час край служив як терен для полювання угорських можновладців [10, с. 99]. У XIV

Адміністративна карта повіту Марамуреш
<http://www.cjmaramures.ro/Lista.aspx?t=localitati&Node=54>

цьому сам термін відноситься до кельтських та дакійських топонімів [17, с. 123]. В середині XIV століття в документах з'являється термін «fluvium Maratogosis», тому саме звідси й походить назва краю. Аналізуючи проблематику походження назви Марамороського краю українознавець Василь Багринець припустив, що Maratogis є редуплікативною назвою. Тобто, у слові двічі повторюється основа tag- (mog-), яка є індоєвропейською (звідси українська назва моря). Древнім значенням цієї назви було «болото». Пізніше назва краю зазнала впливу угорської мови та змінивши закінчення з -is на -osz стала іменем краю, річка ж залишилася й надалі Марою [7].

Відзначимо, що поряд з вищенаведеною версією існують інші пояснення назви краю. Так, ще Іон Мігалі де Апша припускав, що Мараморош міг походити від терміну румунського «marure», тобто мармур – вапняний камінь з блискучими кристаликами, які видобували в давнину і називали «діамантами Мармації». Інший менш вірогідний варіант, який наводить Федір Потушняк – «mare» (румунською – «багато») та «orosz» (угорською – «руські люди», «русини»). Тобто,

столітті Мараморош стає північно-східним комітатом (жупою) Угорського королівства з площею 10 354 кв/км. Після його розпаду (1526 р. – битва під Могачем) Мараморощина входить до Семигородського (Трансільванського) князівства, яке до 1687 року перебувало у васальній залежності від Османської імперії. Згодом Мараморош у складі Трансільванії опинився під владою Габсбургів. Через 45 років імператор Карл VI Габсбург відділив від Трансільванії Мараморош і приєднав його до Угорського королівства. Таким чином, як окремий комітат Мараморош знаходився у підпорядкуванні Угорщини до 1919 року [7].

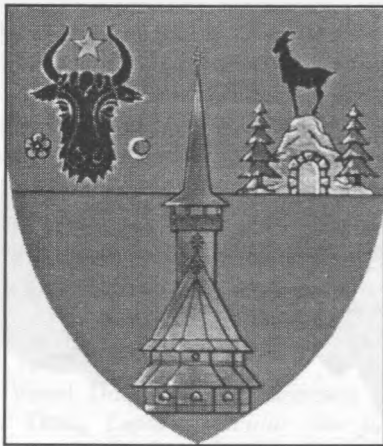
На початку минулого століття Мараморош об'єднував більш як 300 тис. поліетнічне населення, в тому числі русинів (44,6%), румунів (21%), німців (15%), угорців (11%), євреїв, словаків та ін. Адміністративним центром був Мараморош-Сігет, а в 9 округах налічувалось 159 сіл [16]. Зауважимо, що на той час історичний край Мараморош включав також частини нинішніх територій Хустського, Міжгірського, Тячівського і Рахівського районів Закарпатської області.

Упродовж січня – березня 1919 року румунські

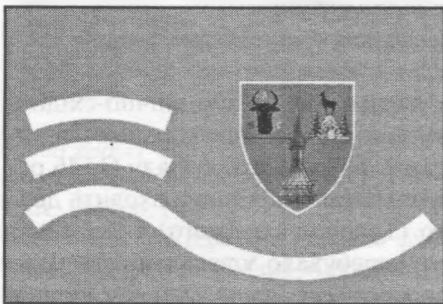
війська зайняли спочатку ряд сіл у верхів'ях річки Тиси, а згодом контролювали 65% території Закарпаття і перебували в краї аж літа 1920 року [9, с. 88, 91 – 92]. У 1919 році (за Сен-Жерменським) та 1920 році (за Тріанонським мирним договором) Мараморощина була розмежована у співвідношенні 3/5 (Чехословаччина) та 2/5 (Румунія). Було встановлено державний кордон по річці Тиса. Звісно, що він не узгоджувався з етнічними реаліями, адже румунське та українське населення Мараморощини століттями проживало в єдиному природно-географічному та інтеретнічному ландшафті без конфліктів, як з одного, так іншого боку річки Тиси.

У результаті поділу Мараморощини в Румунії

Герб повіту Марамуреш

<http://www.cjmaramures.ro/Detalii.aspx?t=Stemasidrapelul&Node=54>

Регіональний прапор Марамурешу

<http://www.cjmaramures.ro/Detalii.aspx?t=Stemasidrapelul&Node=54>

опинилася ціла українська етнографічна смуга гуцульських та долинянських поселень. Це наступні громади сучасного повіту Марамуреш: Поляни (Poienile de Sub Munte); Кривий (Repedea); Русково (Ruscova); Вишня Рівна (Rona de Sus) із селами Вишня Рівна (Rona de Sus) та Коштіль (Coștui); громада Бистрий (Bistra) із селами Бистрий (Bistra), Красна (Crasna Vișeuului) та Вишівська Долина, (Valea Vișeuului); Ремети (Remeti); Великий Бичків (Vocișoiu Mare) із селами Великий Бичків (Vocișoiu Mare), Луг над Тисою (Lunca la Tisa), Кричуново (Crăciunești) та Тиса (раніше Миків; Tisa). Зауважимо, що громада села Ремети включає також невеликі поселення Малий Тячів

(Teseu Mic) та Камениця (Piatra). Нині відповідні двомовні (румунські та українські) надписи вже поставлені при в'їзді до цих населених пунктів. Крім цього колись до українських (русинських) сіл відносили й нині змадяризоване Довге Поле (Câmpulung la Tisa) румунізоване село Петрова (Petrova) [11, с. 90].

У складі Чехословаччини територія історичного Мараморошу була об'єднана з комітатом Уточа. Таким чином, була створена Марамороська жупа спочатку з центром в місті Севлюші (нині – Виноградово), потім в Хусті та ліквідована в 1927 році в ході адміністративної реформи [И.Поп]. У свою чергу тут опинилася ціла група сіл з домінуючим румунським населенням. У Тячівському районі: Нижня Апша (Arșa de Jos), Солотвино (Slatina), Глибокий Потік (Strâmtura), Великий Боуц (Boțu Mare), Малий Боуц (Boțu Mic), Карбунешть (Carbunești), Топчино (Topcino), Подішор (Podișor) і Пещера (Peștere). На Рахівщині – це села Середнє Водяне (Arșa de Mijloc), Біла Церква (Biserica Albă), Плауц (Plaiuț) та Добрик (Dobric).

Після тимчасової окупації Мараморощини угорськими (1940 – 1944 рр.) та радянськими військами (1944 – 1945 рр.) кордони по річці Тиси закріпились і нині термін «Мараморощина» пов'язується саме з повітом Марамуреш в Румунії. Таким чином, історичний край Мараморош виявився розмежованим державними кордонами на північну (Закарпатська область) та південну (повіт Марамуреш) частини.

Географічний та адміністративний аспекти.

Повіт Марамуреш знаходиться в північній частині Румунії та межує з повітами Сату Марє (на заході), Салаж, Клуж, Бістріца-Несеуд (на півдні), Сучава (на сході) а також з Україною (на півночі). Повіт займає площу 6 304 кв/км (2,6 % всієї території країни). Більшість території повіту становить гірська частина (43 %), яка належить зони Східних Карпат, біля 30 % займає горбиста та 27 % рівнинна місцевість. Найвищими гірськими точками Марамурешу є Гори Родней (Munții Rodnei), Марамороські гори (Munții Maramureșului) та вулканічний пояс Ігніш-Гутій-Ціблеш (lanțul vulcanic Igniș-Gutâi-Tibleș). Головними річками регіону є Тиса (Tisa), Вішеу (Vișeu), Іза (Iza), Лепуш (Lăpuș) та Сомеш (Someș) [2].

Адміністративна реформа Румунії 1950 року, яка була проведена за радянською моделлю, включила до складу окремого регіону як Марамуреш, так і нинішні повіти Сату Марє та Салаж. Тільки в 1968 році повіт набув сучасних територіальних кордонів з двома муніципіями Бая Марє (повітовий центр) та Сігеу Мармацей, 11 містами (Бая Спріє, Борша, Кавнік, Драгомірець, Селістя де Сус, Сеїні, Шомкута Марє, Ульмень, Тиргу Лепуш, Теуць Мегереуш, Вішеу де Сус) та 63 селами.

Соціально-демографічна структура. Згідно даних перепису населення 2002 року в повіті Марамуреш проживало 510 110 чол. *Співвідношення*

статей в цьому регіоні Румунії є майже пропорційним, адже на 250 680 чоловіків припадає 259 430 жінок [4].

Марамуреш є традиційним ареалом поширення ортодоксальної (православної) релігійної конфесії, яка домінує серед румунського та українського населення. Поряд з цим угорська національна меншина представляє римо-католицьку та реформатську громади краю. Роми та українці повіту в основному ортодокси, водночас останнім часом поширені громади п'ятидесятників. Німецька громада традиційно сповідує римо-католицизм. У загальному вигляді *конфесійна структура краю* представлена так:

- ортодокси – 397 700 чол. (78 %);
- римо-католики – 30 336 чол. (6 %);
- греко-католики – 28 182 чол. (5,5 %);
- реформати – 20 808 чол. (4 %);
- п'ятидесятники – 15 668 чол. (3 %);
- адвентисти сьомого дня – 3643 чол. (0,7 %);
- баптисти – 2 535 чол. (0,5 %);
- інші – 11 238 чол. (2,3 %).

У етнічнонаціональній структурі населення повіту домінують румуни. Чисельно також представлені угорська, українська, ромська та німецька громади краю. Детально *етнічна палітра регіону* виглядає наступним чином:

- румуни – 418 405 чол. (82 %);
- угорці – 46 300 чол. (9 %);
- українці – 34 027 чол. (6,7 %);
- роми – 8 913 чол. (1,7 %);
- німці – 2 012 чол. (0,4 %);
- інші – 453 чол. (0,2 %).

Освіта регіону. Згідно ст. 13 Конституції Румунії «офіційною мовою є румунська мова», а ст. 32 – «Право на освіту» ще виразніше констатує, що «освіта всіх ступенів здійснюється румунською мовою» [1]. «Закон про освіту» (червень 1995 року) окремим 12-им розділом окреслив умови отримання освіти рідною мовою національних меншин. Втім, умови або навіть вимоги, які необхідні для отримання освіти рідною мовою «на всіх рівнях і в усіх формах освіти» порівняно з надто ліберальними українськими є аж занадто жорсткими.

По-перше, групи, класи, відділення, школи з мовами викладання національних меншин створюються «згідно з місцевими потребами, на прохання і відповідно до положень Закону», який не може порушувати норму навчання офіційної румунської мови [8, с. 83]. По-друге, навчальний процес у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах Румунії згідно 122 та 123 статей здійснюється румунською мовою. Ст. 124 цього ж Закону чітко фіксує, що «в освіті всіх ступенів вступні конкурси (іспити) і випускні екзаменаци проводяться румунською мовою». По-третє, вивчення історії та географії в навчальних закладах відбувається виключно державною мовою (ст. 120). Таким чином, у повіті

Православна церква в селі Ремети (Remeti)
(Фото Юрія Копинія, 21 жовтня 2009 року)

Марамуреш, де компактно представлені угорські та українські населені пункти, значна частка ромського населення, рідна мова вивчається на рівні одного предмету (мова та література) або ж взагалі не вивчається.

Серед 224 навчальних закладів повіту Марамуреш тільки в трьох викладання (не всіх предметів – І.Л.Г., М.З.) проводиться мовами національних меншин. Серед цих закладів є два угорськомовні ліцеї «Nemeth Laszlo» в Бая Марє та ліцей «Loewey Klara» в Сірету Мармаціей. Українською мовою навчаються в ліцеї «Тарас Шевченко» в Сірету Мармаціей [6]. Тільки в трьох школах в Марамуреші навчаються ромською мовою (школа № 5 Бая Марє, школа I – VIII класів села Колтеу та школа № 2 села Шомкута). Загалом на рівні повіту самі батьки не вимагають навчання ромською мовою.

Тому сьогодні фахівці констатують як недостатній розвиток міжкультурного підходу в навчальних програмах, так відсутність навчально-дидактичних матеріалів у дитячих садках та школах для вчителів регіону, які викладають в школах, де навчаються представники національних меншин [5].

Українська національна меншина повіту Марамуреш. Українське населення здавна компактно проживало в сільській місцевості гірського повіту Марамуреш. Місцеве українське населення зазвичай зберігає власну ідентичність, розмовляє діалектною українською мовою та в своїй масі належить до православної релігійної конфесії.

Українська ідентичність повіту Марамуреш, порівно з іншими регіонами компактного проживання українців (Буковина, Банат і Добруджа), на сучасному етапі є найвищою в Румунії. У відсотковому плані – це 55,7 % від кількості всіх українців Румунії. Саме тут за результатами переписів населення 1930, 1956, 1966, 1977, 1992 років кількість українці неухильно збільшувалася. Водночас у 2002 році перепис зафіксував меншу кількість українців (61 098 чол.) порівно з 1992 роком (65 472 чол.). На наш погляд, дається визна-

Марамороські діти-колядники

http://www.google.ro/images?hl=ru&biw=1024&bih=546&q=judet+Maramures&um=1&ie=UTF-8&source=univ&ei=AU3xTL-FE8_xsgAL9IWCw&sa=X&oi=image_result_group&ct=title&resnum=2&ved=0CCoQsAQwAQ

ки еміграція місцевого українства, яка має соціально-економічно основу. Поряд із переселенням у низинні повіти держави, збільшується кількість трудових мігрантів, основні потоки яких спрямовуються у Іспанію, Грецію, Португалію, Бельгію тощо [12, с. 246].

Українське населення Марамуреша на 81,6 % православне. Поряд з цим останнім часом поширення набувають неопротестантські течії п'ятидесятництва, адвентистів сьомого дня та ін.

Поряд із діалектною українськомовною повсякденною практикою спілкування українці сільської місцевості Марамуреша поступово сформували бінарну мовну ідентичність або ж білінгву. Аналіз проблеми у середовищі опитаних до 20 років засвідчує, що відбувається витіснення материнської мови за рахунок домінування державної мови. Серед молодого покоління (фактично, дітей та підлітків) найменшою є частка тих, хто досконало володіє українською мовою (87,5%). Умови отримання освіти, перспективи подальшого працевлаштування зумовлюють пріоритетність державної мови для опитаних. Підрастаюче поко-

ління з одного боку, добре інтегрується в румунський соціум, з іншого, втрачає етнічні маркери української етнічності.

Для представників вікової групи від 20 до 40 років визначальним є українськомовний етнодиференціюючий чинник. Опитані є зразковими представниками білінгви, оскільки вільно спілкуються обидвома мовами. Вони декларують стовідсоткове володіння українською мовою. Однак, якщо уважно прочитати табличні дані, з'ясується, що така

Дівчата-українки з села Вишня Рівна на храмовому святі в селі Кричунів
 (Фото Павла Леню, 19 серпня 2007 року)

самооцінка далека від реалій. Опитані на 86,1% володіють літературною українською мовою. Серед опитаних для 19,5% розмовляти румунською мовою легше.

Для вікової групи 40 – 60 років рівень володіння як розмовною, так літературною українською мовою є нижчим. Представники цього покоління засвоювали мову в школі (72%) або ж у робочих колективах (23,4%). Вони частіше вживають розмовну мову (83,7%) і менше читають або пишуть українською мовою (81,4%). Румунську мову використовують при читанні періодичної преси (79%) та релігійних текстів (83,7%). Значною є частка осіб, які використовують румуномовну лічбу (18,6%) та спілкуються з дітьми державною мовою (23,3%).

Опитані старшого віку (після 60-ти років) найбільшою мірою зберігають рідномовну ідентичність. Порівно з іншими групами частіше використовують українську мову у повсякденному спілкуванні (87,6%). Проте, через досить низький рівень освіченості (66,7% вміють читати й писати українською та відповідно 74% румунською мовою) практично мало використовують материнську мову на письмі або при читанні текстів. Для 18,5% опитаних пріоритетною є державна мова у спілкуванні з власними дітьми. Виявленою проблемою для цієї категорії респондентів є спілкування з внуками, які втратили україномовну ідентичність.

Тенденція, яка поєднується у всіх поколіннях, а в підростаючого найбільшою мірою проявляється, це – румуномовна лічба. Цей факт ми пояснюємо інтеграцією українців Марамуреша як представників румунського соціуму в знакову систему освоєння простору і часу, тобто когнітивно-семантичну структуру домінуючої державотворчої етногрупи румун [13, с. 315 – 316].

Українці Мараморощини не роблять різниці між етнонімами «русин», «русский», «рутен», «українець». Вони загалом не розуміють проблематику русинства та непоінформовані діяльністю депутата парламенту Георгія Фірцака, який з 2000 року очолює Культурне товариство русинів Румунії. Інтелігенція називає подібні інсинуації нісенітницею, оскільки вважають себе українцями, яких називають «руші», «руські», «рутени»,

«руснаки» [14, с. 76].

Як відзначає етнолог Павло Леньо, в українських селах Мараморощини побутує звичай вбиратися на свята в традиційний одяг, до якого входять сорочка-гуцулка, постолі, головні убори, за якими одразу можна визначити етнічну належність носія. Багато родин дотримуються традиційних обрядів при сімейних життєвих подіях (народження та хрестини дитини, весілля, смерть), хоча, наприклад, на весіллях поряд з українськими часто використовують румунські народні ме-

*Интер'єр кімнати українців присілку Васер містечка Вішеу де Сус
(Фото Павла Леньо, 28 серпня 2008 року)*

лодії та пісні. Цікаво, що стосується антропологічних відмінностей, то українців Мараморощини, де поки що зберігається доволі високий відсоток ендогамних шлюбів, досить легко відрізнити від смаглявих румунів та угорців. Українці мають світлі очі, біляве волосся, більш світлий відтінок шкіри, ніж місцеві румуни чи угорці [15, с. 42].

Українська спільнота Марамурешу висунула зі свого середовища відомих митців, творчих людей. Літературу письменників українського походження представляють Гаврило Клемпуш, Іван Федько, Іван Арделян, Михайло Небиляк, Микола Корсюк, Павло Романюк, Михайло Трайста, Юрій Павліш, Іван Шмуляк, Марта Бота, Марія Чубіка, Дмитро Коренюк та ін. Відомими є патріарх україністики Мараморощини Микола Павлюк, композитор Іван Лібер, фольклорист Олекса Бевка, географ Василь Куреляк, публіцисти Ярослава Колотило та Штефан Бучута, теолог Микола Лаврюк, юрист Дануся Пушкаш та ін. [3].

Починаючи з 1990 року еліта місцевого українства зорганізувалася в рамках Союзу українців Румунії. Нині повітовий філіал

організації Союзу українців Румунії очолює Мирослав Петрецький. Організації спілки українців представлені в усіх населених пунктах, де проживають українці. Широко представлені народні самодіяльні ансамблі українців Мараморощини: «Гуцули веселі» (Бистрий), «Реметянка» (Ремети), «Славимо Господа» (Вишня Рівна), «Лужанські голоси» (Луг над Тисою), «Поляночка» (Поляни) та ін. Одним з масових святкувань українства Мараморощини є «Свято врожаю», яке щорічно проводять в селі Ремети.

Отже, повіт Марамуреш багатий історією краю, який поєднав долі етносів Карпато-Дунайського ареалу. Насамперед, румунського та українського народів. Вони, зазнавши взаємних впливів та запозичень, впродовж століть сформували специфічну марамороську ментальність. Тому в сучасних умовах євроінтеграції повіт Марамуреш прагне розвивати дружні відносини з сусіднім краєм Закарпаттям.

1. Constitutia României [Електронний ресурс] // Camera Deputaților. – Режим доступу : <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>
2. Date geografice [Електронний ресурс] // Consiliul Județean Maramureș. – Режим доступу : <http://www.cjmaramures.ro/Detalii.aspx?t=dategeografice&Node=54>
3. Petrovai I. Multiculturalism în Țara Maramureșului : valori culturale ucrainene / Ion Petrovai. – Cluj-Napoca : Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2007. – 253 p.
4. Recensământul Populației și Locuințelor 18 martie 2002. Vol. IV. Structura Etnică și Confesională [Електронний ресурс]. – Institutul Național de Statistică. – București : Editura «Revista Română de Statistică», 2003. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – (Recensământul Populației și Locuințelor, 18 martie 2002). – Систем. вимоги : Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 96/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.
5. Strategia Inspectoratului Școlar Maramureș de Asigurare a Accesului la Educație Grupurilor Dezavantajate [Електронний ресурс] // Inspectoratul Școlar al Județului Maramureș. – Режим доступу : www.isjmm.ro/download/phare/strategie.doc
6. Unități școlare din județul Maramureș [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.calificativ.ro/UNITATI_SCOLARE_DIN_JUDETUL_MARAMURES-a10342.html
7. Багринець В. Мараморош : відомий і маловідомий / Василь Багринець // Новини Закарпаття. – 1994. – 14 квітня (№ 56). – С. 6.
8. Витяг з Закону Румунії про «Про освіту». Розділ XII. Освіта для осіб, які належать до національних меншин // Аза Л.О. Українці Румунії : Сучасний стан та перспективи етнокультурного розвитку / Л.О. Аза, А.А. Попок, О.В. Швачка. – К. : Соціс – Рівне : «Ліста», 1999. – С. 83 – 85.
9. Гранчак І.М. Боротьба проти іноземного втручання. Суперечки окупантів із-за влади над Закарпаттям / І.М. Гранчак, В.О. Приходько // Нариси історії Закарпаття. Т. II (1918 – 1945) / Редакційна колегія : І. Гранчак, Е. Балагурі, І. Грицак, В. Ілько, І. Поп : історія. – Ужгород : «Закарпаття», 1995. – С. 88 – 100.
10. Жуковський А. Мармарошина / Аркадій Жуковський // Закарпаття в Енциклопедії українознавства / Редакція, упорядкування та передмова Василя Маркуся. – Ужгород : Гражда, 2003. – С. 99 – 100.
11. Зан М. Визволення Закарпаття та рух українців Мараморощини за воз'єднання з Україною (контр-оверсії вітчизняних та румунських дослідників) / Михайло Зан // Закарпатська Україна : перспективи та реалії розвитку. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 65-й річниці воз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною (Ужгород, 24 червня 2010 року). – Ужгород : «TIMPANI», 2010. – С. 88 – 100.
12. Зан М. Етнічна, мовна та конфесійна ідентичність української національної меншини повітів Марамуреш та Сату Маре (Румунія) / М.Зан, І.-Л. Горват // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Вип. 7-8 / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет; Редкол. : М.Вегеш (гол. ред.), В.Андрущенко, О.Бабкіна та ін. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2007. – С. 246 – 257.
13. Зан М. Етнмовні процеси в середовищі української національної меншини повіту Марамуреш (за результатами польових етнологічних досліджень білінгвізму в регіоні) / Михайло Зан // Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate / Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність / Coordinatori : Viorel Ciubotă, Toader Nicoară, Mikola Vegheș, Liuba Horvat / Редактори: Віорел Чубота, Тоадер Нікоара, Микола Вегеш, Люба Горват. – Cluj-Napoca : Editura Presa Universitară Clujană; Editura Muzeului Sătmărean, 2007. – P. 303 – 320.
14. Зан М. Національна та етнічна ідентичність українців Мараморощини (Румунія) : проблеми та перспективи / Михайло Зан // Народна творчість і етнографія. – 2006. – № 2. – С. 74 – 78.
15. Леньо П. Ідентичність населення прикордонної зони (на прикладі українців повіту Марамуреш) / Павло Леньо // Наукові записки. – Випуск 12. – Серія : Історичні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.В. Винниченка, 2009. – С. 38 – 45.
16. Поп І. Мараморош (Maramaros) / Іван Поп // Енциклопедія Подкарпатської Русі / Карпато-руський Етнологічний Ісследовательський Центр США / Ред. рус. текста М. Шабак; Ред. англ. текста К.А. Шабак; Ред. чеш., слов., польск., болг. Текстів Д. Поп; Ред. изд-ва и укр. текста к.ф.н. В. Падяк. – Ужгород : Изд-во В. Падяка, 2001. – С. 243.
17. Потушняк Ф. Походження назв «Мараморош» та «Сиготь» / Федорь Потушняк // Русинський дайджест 1939 – 1944. І. Наука. Научні і науково-популярні тексти з новинок 1939 – 1944 гг. Ірени Кондратович, Гадор Стрипський, Федор Потушняк, Петро Миговк / Матеріал ушорив и передслово написав Михаил Капраль. – Ніредьгаза : Вудала кафедра української и русинської філології Ніредьгазської Висшій Школи, 2008. – С. 123 – 126.